

1975, 7-31). Omalta osaltaan Kuschin kirja tuottaa ja uusintaa akateemiselle filosofialle ja sitä instituutioon välittäville filosofian oppikirjoille ja -historioille ominaista tapaa identifioida filosofisissa teksteissä vain yksi, - filosofisen kentän itsensä määrittelemä - 'filosofien' taso. Tässä mielessä Kuschin tekstin ongelmallisuus ei ole vain sen omaa ongelmallisuutta. Kyse on itse siitä diskursiivisesta kentästä, jota kutsumme filosofiaksi ja joka on ollut tuottamassa tekstin kirjoittajan spontaanin filosofisen itseymmärryksen. 'Ymmärtämisen haasteen' toivoisikin jatkossa ulottuvan myös tämän filosofien oman spontaanin itseymmärryksen tematisointiin.

Juha Koivisto

## Viite

<sup>1</sup> Erilaisten musta-valko -asetelmien välttämiseksi on tässä kohdin tärkeää huomata, että koska ideologinen subjektoituminen lisää 'itseohjautuvuutta' se saattaa näin olennaisesti lisätä yksilön toimintakykyä - joskin rajoitetuissa, alistumista säilyttävissä ja asioiden yhteyksiin tarttumattomissa muodoissa.

## Kirjallisuus

- ALTHUSSER, Louis. (1969) Ideologia ja ideologiset valtiokoneistot. Teoksessa: ALTHUSSER, Louis. Ideologiset valtiokoneistot. Jyväskylä, Kansankulttuuri ja Vastapaino, 1984.
- BOURDIEU, Pierre. Die Politische Ontologie Martin Heideggers. Frankfurt a/M., Syndikat, 1976.
- GADAMER, Hans-Georg. Wahrheit und Methode. Tübingen, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1975.
- HEIDEGGER, Martin. (1927) Sein und Zeit. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1979.
- NIETZSCHE, Friedrich. (1886) Jenseits von Gut und Böse. Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe in 15 Bänden. Osa 5. Nördlingen, Deutscher Taschenbuch Verlag/ de Gruyter, 1980.
- PROJEKT Ideologie-Theorie (PIT). Theorien über Ideologie. West-Berlin, Argument Sonderband AS 40, 1979.

## Saksalaisen sanomalehtitieteen historiaa

vom BRUCH, Rüdiger & ROEGELE, Otto B. (Hrsg.). Von der Zeitungskunde zur Publizistik: biographisch-institutionelle Stationen der deutschen Zeitungswissenschaft in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. Frankfurt am Main, Haag + Herchen, 1986. 286 s.

Tiedotusopin historia on edelleen kirjoittamatta, ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkään ala ei ole kansainvälisesti riittävän vakiintunut, jotta sille olisi kehittynyt tarpeeksi vahva minäkuva; toiseksi se hyljeksi varsin pitkän aikaa (sanokaamme 1940-luvun lopulta 1970-luvulle) historiallisia ongelmia. 1980-luvulla on ainakin jälkimmäinen este ollut poistumaan päin, mikä on merkinnyt kasvavaa kiinnostusta ei ainoastaan joukkoviestinnän vaan myös tiedotusopin historian kysymyksiin.

Rüdiger vom Bruchin ja Otto B. Roegelen toimittaman teoksen lähtökohdista on se toiseikka, ettei saksalaisesta sanomalehtitieteestä ole Otto Grothin Die Geschichte der deutschen Zeitungswissenschaftin (München: Buchverlag Dr. Konrad Weinmayer, 1948) jälkeen ilmestynyt yhtään vastaavaan pyrkivää kokonaisuutta. Vaikka Grothin työ Roegelen mielestä onkin "ihailtava", siinä on ilmeinen ristiriita sanomalehtitieteen historiallisen kauden (1600-luvun lopulta 1800-luvun lopulle) ja nykyajan kuvauksen välillä - jälkimmäisessä Groth luopuu kattavasta ja järjestelmällisestä esityksestä tyytyen lähinnä henkilökohtaisiin aikalaismuistelmiin. Jotta tämä aukko voitaisiin paikata, tarvitaan runsaasti aihetta käsitteleviä yksittäistutkimuksia. Niinpä tieteenalan historian kirjoitus on edelleen "keräämisen ja löytämisen, laitoshistorioiden, elämäkertojen ja teosanalyysien vaiheessa". Ne kaikki tarvitaan, jotta pystyttäisiin joskus kirjoittamaan kunnan kokonaisuus myös tästä saksalaisen sanomalehtitieteen ajanjaksosta.

Kirja sisältääkin kymmenkunta artikkelia, jotka käsittelevät mm. lehdistöä käsitelleitä väitöskirjoja Saksassa vuosina 1874-1919, niitä henkilökohtaisia syitä joiden vuoksi Max Weber luopui Saksan sosiologipäivillä 1910 esittämästään lehdistösosiologisesta projektista (suunnitelma on julkaistu **Tiedotustutkimuksessa** 2/1985), sanomalehtitieteen laitosten kehitystä Leipzigin, Berliinin ja Heidelbergin yliopistoissa toisen maailmansodan päättymiseen saakka ja Kölnin kansainvälistä lehdistönäyttelyä vuonna 1928. Mielenkiintoinen on myös luku keskustelusta, joka vuosisadan alussa käytiin Saksassa yliopistollisesta toimittajakoulutuksesta. Melkein kaikki artikkelit näyttävät syntyneen gradunteon sivutuotteina. Muutenkin kirja on sukua Arnulf Kutschin toimittamalle teokselle **Zeitungswissenschaft im Dritten Reich: sieben biographische Studien** (Köln: Studienverlag Hayit, 1984).

Vaikka Karl Bücher (1847-1930) ensimmäisenä modernina sanomalehtitieteilijänä piti jo 1884 luentosarjan lehdistöstä, on Bernhard Obstin mielestä Alfred Koch (1855-1922) se, joka toi systemaattisen toimittajakoulutuksen yliopistoon. Bücher puolestaan muistetaan siitä, että hän oli perustamassa sanomalehtiopin (Zeitungskunde) laitosta Leipzigiin vuonna 1916. Sanomalehtitieteen syntyä ja kehitystä Saksassa voikin tarkastella kolmen eri kysymyksen valossa, jotka vom Bruchkin ottaa esille johdantoluvussaan.

Ensinnä oli kyse toimittajakoulutuksesta. Paineet tähän olivat vuosisadanvaihteessa kovat, sillä jo 1899 perustettiin Berliiniin yksityinen journalistitai toimittajakorkeakoulu. Synnä oli väitetysti toimittajakunnan tason roima lasku. Sama voidaan ilmaista niin, että oli kyse toimittajan ammatin muuttumisesta kirjallis-poliittisesta leipätyökseksi, **Publizistik**iksi. Jyrkkä erimielisyys vallitsi kuitenkin siitä, miten koulutus ja varsinkin yliopistokoulutus tulisi järjestää. Eräänlaisen toimittajakoulutuksen "Saksan mallin" mukaisesti päädyttiin siihen, ettei yliopisto ole toimittajien ammattikoulutusta (Berufsausbildung), ainoastaan -sivistystä (Berufsbildung) antava laitos. Tässä saksalainen käytäntö tuli siis eroamaan

sekä englantilaisesta että yhdysvaltalaisesta.

Toinen tärkeä kysymys koski sitä, miten näin muodostettu yliopistollinen oppiaine tuli tieteellistä, siis liittää olemassa olevien tieteiden joukkoon. Sekin oli kiihkeän keskustelun ja erimielisyyksien aihe, joskin vallitsevaksi tuli käsitys, jonka mukaan kyse oli itsenäisestä tieteestä, so. sanomalehtitieteestä. Karl Kurth (1910-1981) esitti 30-luvulla tätä kohteeltaan suppeamman näkemyksen, jonka mukaan oppiaineen tulisi keskittyä ainoastaan uutisiin ja olla siten jonkinlainen "uutistiede". Emil Dovifat (1890-1969) puolestaan puhui jo 20-luvun lopulla eri ns. publisistiset viestimet kattavasta tieteenalasta, kanta joka sittemmin voitti, kun toisen maailmansodan jälkeen **Publizistikwissenschaft** muotoutui sanomalehtitieteen eräänlaiseksi perilliseksi.

Viimein myös sanomalehtitieteen kehityksessä oli kyse oppiaineeseen kohdistetuista yleisistä sosiaalis-poliittisista odotuksista. Ensimmäinen maailmansota tuntuu tässäkin olleen tärkeä vaihe tiedotusopin historiaa. Useampikin kirjoittaja viittaa teoksessa tämän "henkien sodan" antamiin herätteisiin, nimenomaan Saksan lehdistön puutteisiin mielipiteiden muokkauksessa ja ohjailussa. Esimerkiksi Bücheriä motivoi oppiaineen synnyttämisessä syvä eettis-isänmaallinen päätös. 1930-luvulla paineet uudistuivat toiselta suunnalta, kun tapahtui kansallissosialistinen oppiaineen revisointi. Sekään ei ollut tosin täysin yhdenmukainen vaan mahdollisti erilaisia vaihtoehtoja vastata käytännön tarpeisiin.

Luonteensa mukaisesti vom Bruchin ja Roegelen toimittama teos vilisee mielenkiintoisia yksityiskohtia. Harva varmaan on tiennyt esimerkiksi sitä, että vuosina 1874-1919 Saksassa hyväksyttiin kaikkiaan 356 lehdistöä käsitellyttä väitöskirjaa eri oppiaineissa. Koska 1919 alkoi vasta sanomalehtitieteen (eikä ainoastaan -opin) oppiainehistoria, väitöskirjat on tehty muissa aineissa. Niinpä teoksessa törmää sellaisiin muista tieteistä tuttuihin nimiin kuten Karl Lamprecht, Friedrich Meinecke, Alfred Weber, Ferdinand Tönnies ja Karl Mannheim, joiden työ on jossain vaiheessa sivunnut myös tiedotusopin historiaa.

Tiedotusoppineiden akateemisesta elämästä ja urakehityksestä kirja tarjoaa myös lukuisia esimerkkejä. Yhdessä suhteessa mikään ei tunnu muuttuneen: parjaukset (koskivatpa ne sitten väitettyä liiallista alkoholinkäyttöä, miesopettajan suhdetta opiskelijatyttöihin tai muuta vastaavaa akateemista kansalaiskelvottomuutta) ovat meillä aina olleet keskuudessamme! Mutta myös yleisemmin traagiset tekijät ovat jättäneet jälkensä tiedotusoppineiden elämään. Kansallissosialistit veivät Wilhelm Waldkirchilta (1875-1942) viran ja omaisuuden (hän oli myös lehdenkustantaja). Edellinen lankesi puolestaan Walter Hagemanninkin (1900-1964) osalle, kun hänet 1959 erotettiin "perustuslain vihollisena" Münsterin yliopiston professorin virastaan, koska hän otti aktiivisesti osaa atomipommin vastaiseen liikkeeseen, aihe josta hän kävi puhumassa myös DDR:n puolella. Myöhempien aikojen virkakieltojärjestelmää ja sen seurauksia (tiedotus- ja elokuvatutkija Klaus Kreimeier ei ole tähän päivään mennessä saanut opetustointia BRD:stä) ennakoitua tapaus päätti tosiasiaa tiedotusoppineen uran, joka oli antanut suuntaa koko oppiaineen sodanjälkeiselle kehitykselle.

Vaikka Otto Groth (1875-1965) onkin Suomessa tunnetuin saksalainen sanomalehtitieteilijä, hän saa kirjassa vain sivuosan. Syy on teoksen näkökulmassa. Groth oli niitä tiedotusoppineita, joka ei kiinnostuksensa (hän oli toimittaja), poliittisten tai muiden maailmankatsomuksellisten näkemystensä tai syntyperänsä (hän oli juutalainen) vuoksi saanut koskaan yliopistovirkaa. Ehkä se oli vielä kovempi kestää kuin Waldkirchin ja Hagemannin osa.

vom Bruchin ja Roegelen kirjaa voi lämpimästi suositella niille, jotka ovat kiinnostuneet saksalaista sanomalehtitiedettä koskevista tosiseikoista enemmän kuin kolmannen käden huhuista. Kuvaa-vaahan on, että eräiden suomalaisten nykytiedotusoppineiden käsityksiä aiheesta on ohjannut enemmän Marjatta Kaukosen vuosikymmenensä marxilais-leniniläisen ortodoksian elähdyttämä **Saksalainen sanomalehtitiede** (Tampereen yliopisto, tiedotusopin pro gradu, 1976) kuin koko aihealueen laaja ja monipuolinen primäärikirjallisuus. Jollei siihen tutustumiseen

vieläkään tunne tarvetta, saa vom Bruchin ja Roegelen kirjasta hyvät perustiedot.

Teoksen keskeinen puute sisältyy sen lähtökohtaan, mikäli ajatellaan tiedotusopin historiaa myös oppi- ja aatehistoriana. Koska tekijät keskittyvät yliopistojen laitoksiin ja henkilöihin, jää sanomalehtitieteen tieto- ja oppisisältöjen kehitys vähemmälle. Teoksesta jäsenyytensä joka tapauksessa paljon moniaineisempi, heterogeenisempi kuva sanomalehtitieteestä kuin tavataan ajatella. Esimerkiksi ns. empiiristä vastaanottajatutkimusta harjoitti jo 30-luvulla Hans Amandus Münster (1901-1963) ja nimenomaan sanomalehtitieteen piirissä. Se erilaisten positivististen tai jälkipositivististen, yleensä yhdysvaltalaiseen valta-perinteeseen samastuvien tiedotusoppineiden näkemys, jonka mukaan *Zeitungswissenschaft* sisältää lähinnä pelkkää "saksalaista metafysiikkaa", ei ole ainoastaan virheellinen vaan myös sivistymätön. Virheellinen se on, koska se ei pidä paikkaansa, ja sivistymätön, koska se ilmentää tietämättömyyttä oman oppiaineensa historiasta.

On näet hyvä muistaa, että Groth, joka oli sanomalehtitieteen tosi metafysikko jos kukaan, oli samalla Max Weberin projektin kasvatti. Weberin hankkeestahan ei valmistunut juuri muuta kuin Grothin väitöskirja *Die politische Presse Württembergs* (Stuttgart: Schenfele, 1915). Omaksumansa ankaran empiirisen käsityksen tieteenteosta Groth säilytti loppuun saakka. Die unerkannte *Kulturmachthan* (Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1960-1972) on muun muassa hyvä lehdistöä koskevan tietouden ensyklopedia, joka voi yksityiskohdissaan olla vanhentunut mutta silti perusnäemyksissään pätevä. Tämä sanomalehtitieteen paradoksi ei ole tuntematon muualakaan tieteen historiassa: idealistinen ontologia ja tiukan empiirinen, paikoin melkein pä empiiristinen tutkimuskäsitys kulkevat käsi kädessä. Yhdistelmä ei välttämättä ole lainkaan huono. Se on yksi ja ehkä tärkein syy tuntee saksalaisen sanomalehtitieteen historiaa. Päinvastoin kuin jotkut väittävät, millään tiedotusopin perinteellä ei ole yksinoikeutta hyvään ja huomiomme arvoiseen tutkimukseen.

Tarmo Malmberg